

Asia: VN/1193/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään:

Lausuntopyyntö

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan muutettavaksi Harmaan talouden selvitysyksiköstä annettua lakia sekä eräitä muita lakeja. Harmaan talouden selvitysyksiköstä annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi mm. siten, että selvitysyksikön toimiala laajennettaisiin myös muussa kuin organisaatiohenkilöasemassa olevien luonnollisten henkilöiden toimintaan. Lisäksi ehdotetaan, että esitutkintaviranomaisten velvoitteidenhoitoselvityksen pyytämistä rajaavat vaatimukset rikoksen enimmäisrangaistuksesta sekä tapahtumisesta organisaation toiminnassa taikka organisaatiota hyväksi käyttäen poistettaisiin.

Yleistä

Ehdotuksen perustelujen mukaan muutoksesta seuraisi se, että harmaan talouden selvitysyksikön tekemä henkilötietojen käsittely lisääntyisi huomattavasti. Ehdotuksessa on arvioitu, että mahdollisuus pyytää velvoitteidenhoitoselvityksiä myös muista luonnollisista henkilöistä kuin organisaatiohenkilöistä lisäisi rahanpesun selvittelykeskuksen velvoitteidenhoitoselvityspyyntöjä arviolta noin 40 000 kappaleella vuosittain, ulosoton velvoitteidenhoitoselvityspyyntöjä arviolta noin 200 000 pyynnöllä vuodessa ja maahanmuuttoviranomaisten velvoitteidenhoitopyyntöjä lisääntyisivät useilla kymmenillä tuhansilla tai jopa sadalla tuhannella pyynnöllä vuodessa. Edellä mainittuihin arvioihin sisältyy vain osa velvoitehoitoselvityksiä pyytävistä viranomaisista.

Koska ehdotuksen perusteella käsiteltävien henkilötietojen määrä kasvaisi olennaisesti sadoilla tuhansilla rekisteröidyillä, jatkovalmistusta tulisi ehdotusta arvioida vielä yksityiskohtaisemmin perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön ja yleisen tietosuoja-asetuksen näkökulmasta. Arvioissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen, tietojen tarpeellisuuteen ja henkilötietojen käsittelyn minimointiperiaatteen noudattamiseen sekä muihin tietosuoja-asetuksen II luvussa säädettyihin henkilötietojen käsittelyä koskeviin periaatteisiin. Muutos ei voi johtaa esimerkiksi sellaiseen tilanteeseen, jossa velvoitteidenhoitoselvitys tehtäisiin rutiininomaisesti suuresta määrästä rekisteröityjä, vaikka siihen ei olisi objektiivisesti perusteltua selkeää tarvetta.

Koska kysymys on satoja tuhansia rekisteröityä koskevasta henkilötietojen käsittelystä ja luovuttamisesta, jossa prosessi on pääosin automatisoitu, jatkovalmistelussa ehdotusta tulisi arvioida kokonaisuutena kiinnittäen huomioita siihen, miten toimintaan liittyvät menettelytavat ja henkilötietojen käsittelyn valvonta yhdessä varmistavat käsittelyn lainmukaisuuden. Jatkovalmistelussa tulisi siten arvioida mm. se, mitä sisäisen ja ulkoisen valvonnan keinoja toiminnan lainmukaisuuden varmistamisessa käytettäisiin.

Jatkovalmistelussa olisi tarkoituksenmukaista myös arvioida laajemmin ehdotuksen vaikutuksia rekisteröityjen oikeuksiin ja vapauksiin. Erityisesti tulisi arvioida, mitä vaikutuksia ehdotuksen mukaisilla muutoksilla olisi perustuslain 10 §:n mukaiselle yksityiselämän suojalle. Yleisen tietosuoja-asetuksen 35 artiklassa ja rikosasioiden tieto suojadirektiivin 27 artiklassa (täytäntöönpanu rikosasioiden tietosuojalain 20 §:llä) säädetään rekisterinpitäjälle velvoite tehdä tietosuojaa koskeva vaikutustenarviointi silloin, kun henkilötietojen käsittely aiheuttaa todennäköisesti korkean tai rikosasioiden tietosuojalain osalta merkittävän, riskin ihmisten oikeuksille ja vapauksille.

Ehdotuksen myötä harmaan talouden selvitysyksikön toiminta ja sen suorittaman henkilötietojen käsittelyn luonne muuttuisi olennaisesti, koska se tuottaisi esitutkintaviranomaisille myös sellaisia rajapintapalveluita, joilla ei olisi yhteyttä harmaan talouden selvittämiseen. Tätä kehitystä laajemminkin ennakoi ehdotuksen perusteluissa esille tuotu se, että toimialan laajennus mahdollistaneekin myös sellaisten uusien viranomaisten tulon velvoitteidenhoitoselvityspalvelun piiriin, joilla olisi tarve saada kokonaiskuva luonnollisten henkilöiden velvoitteiden hoidosta. Velvoitteidenhoitoselvityksen uudet käyttötarkoitukset kuitenkin edellyttäisivät lakimuutoksia. Jatkossa voi siten tulla tarkasteltavaksi se, onko selvitysyksikön tehtävä tarjota teknisiä rajapintoja sellaisten henkilötietojen luovuttamiselle, joilla ei ole yhteyttä harmaan talouden torjumiseen. Keskeisenä lähtökohtana tietosuojalainsäädännössä on se, että henkilötiedot on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla (TSA 5 art. 1 b.).

Säännöskohtaiset kommentit

Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain 5 §:n 4 momentin mukaan velvoitteidenhoitoselvitys voitaisiin ehdotuksen mukaan tehdä myös luonnollisesta henkilöstä ja kuolinpesästä. Ehdotettu säännös mahdollistaisi myös velvoitteidenhoitoselvityksen tekemisen luonnolliseen henkilöön välittömästi tai välillisesti kytkeytyvästä toisesta henkilöstä.

Pykälän perustelujen mukaan välillinen kytkentä toiseen luonnolliseen henkilöön voisi tulla myös luonnollisen henkilön lähipiiriin välittömästi kytkeytyvän luonnollisen henkilön kautta. Perusteluissa todetaan, että olisi tarkoituksenmukaista, ettei selvitysyksiköstä annetussa laissa asetettaisi ennalta tiukkoja kriteerejä kytkentöjen henkilöllisen ulottuvuuden selvittämiseksi, eikä välillisiä kytkentöjä siten ole pyritty rajaamaan. Kytkentöjen selvittämisen laajuus ja edellytykset ylipäänsä perustuvat aina kunkin selvitystä pyytävän viranomaisen omiin, erikseen säädettyihin tiedonsaantioikeuksiin.

Jatkovalmistelussa tulisi arvioida, onko ehdotetun lain 5 §:n 4 momentti sillä tavoin täsmällinen ja tarkkarajainen kuten henkilötietojen käsittelystä säätämiseltä mm. perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä edellytetään. Esimerkiksi ilmaisu luonnolliseen henkilöön välillisesti liittyvä henkilö on lakea ja tulkinnanvarainen.

Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain 6 pykälän 1 momentin 11 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi siten, että lainkohdasta poistettaisiin epäilyä rikosta koskevat erillisvaatimukset rikoksen enimmäisrangaistuksesta sekä rikoksen yhteydestä organisaatioon edellytyksinä velvoitteidenhoitoselvityksen laatimiselle.

Erillisvaatimusten poistaminen laajentaisi esitutkintaviranomaisten velvoitteidenhoitoselvitysten käyttömahdollisuutta myös aiempaa lievempiin rikosnimikkeisiin, sekä muutoinkin rajoituksetta rikosten estämiseen, selvittämiseen ja paljastamiseen. Tämä osaltaan laajentaisi todennäköisesti merkittävästi henkilötietojen käsittelyä ja luovuttamista.

Perustelujen mukaan rikokselle asetettujen erillisvaatimusten poistaminen tehostaisi esitutkintaviranomaisten säädettyjen tiedonsaantioikeuksien toteuttamista. Mahdollisuus saada tiedot kootusti ja keskitetysti velvoitteidenhoitoselvityksellä olisi tehokkaampaa koko valtionhallinnon näkökulmasta. Jatkovalmistelussa tulisi arvioida sitä, millä keinoilla varmistetaan se, että velvoitteidenhoitoselvityksessä automaattisesti annetut henkilötiedot eivät ole liian laajoja niihin käyttötarkoituksiin, joihin niitä luovutetaan sekä sitä, ovatko kaikki velvoitteidenhoitoselvitykseen sisältyvät henkilötiedot aina yhteensopivia luovutuksensaajien tietojensaantioikeuksia koskevien säännösten ja mm. niissä olevien tarpeellisuus ja tietojen laajuusvaatimusten kanssa.

Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain 4 §:ssä säädetään varsin laajoista tiedonsaantioikeuksista ilmiöselvitystä varten. Lain 3 §:n 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että ilmiöselvitykset laajennettaisiin koskemaan myös luonnollista henkilöä tai kuolinpesää.

Koska henkilötietojen käsittely ilmiöselvitysten tekemisen yhteydessä ilmeisesti myös lisääntyisi olennaisesti, tulisi tältä osin jatkovalmistelussa kiinnittää huomioita edellä mainituilla tavoin menettelytapoihin ja valvontaan.

Ehdotuksen mukaan selvitysyksikön toimialan laajeneminen kaikkiin luonnollisiin henkilöihin merkitsisi, että selvitysyksikkö käsittelee todennäköisesti nykyistä enemmän rikosasioihin liittyviä tietoja (tietosuoja-asetus 10 artikla) sekä erityisiin henkilötieto ryhmiin kuuluvia henkilötietoja (tietosuoja-asetus 9 artikla) laatiessaan ilmiöselvityksiä organisaatiohenkilörajausta laajemmin luonnollisista henkilöistä. Jatkovalmistelussa tulisi ehdotettua säännöstä tältä osin arvioida yksityiskohtaisemmin edellä mainittujen tietosuoja-asetuksen artikloiden ja muun soveltuvan tietosuojalainsäädännön näkökulmasta

Huhtiniemi Heikki
Tietosuojavaltuutetun toimisto